

FSC Lespakket:

DUURZAAM BOSBEHEER EN HET FSC LABEL

Bos van oorsprong

Bosexploitant

Verwerking

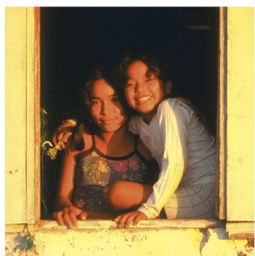
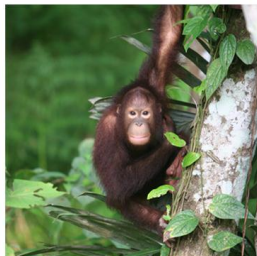

Houthandel

Schrijnwerker

FSC Trademark ® FSC Forest Stewardship Council, A.C. All rights reserved. FSC-SECR-0045

LESPAKKET: DUURZAAM BOSBEHEER EN HET FSC LABEL

FICHE 1 BELANGRIJKE BOSSEN ... BOSSEN VAN LEVENSBELANG

Bossen zijn van levensbelang om 1001 redenen. Deze fiche geeft kort weer waar de grote boscomplexen gelegen zijn, waarom bossen bedreigd zijn, en waarom ze toch zo belangrijk zijn.

FICHE 2 VERANTWOORD BOSBEHEER & HET FSC LABEL

Hout gebruiken is niet fout, integendeel. Maar het moet afkomstig zijn uit verantwoord bosbeheer. Deze fiche legt uit wat verantwoord bosbeheer en het FSC label betekenen.

FICHE 3 GOED BOSBEHEER, ECOLOGISCH VERANTWOORD

Goed bosbeheer moet rekening houden met het ecosysteem. Deze fiche geeft meer praktische informatie over het boscysteem, en hoe men hier in FSC-gecertificeerde bossen rekening mee houdt.

FICHE 4 GOED BOSBEHEER, SOCIAAL VERANTWOORD

Goed bosbeheer moet rekening houden met de mens. Deze fiche legt uit wat mensen met bossen verbindt, en hoe men hier in FSC-gecertificeerde bossen rekening mee houdt.

FICHE 5 GOED BOSBEHEER, ECONOMISCH VERANTWOORD

Hout is een van de meest milieuvriendelijke grondstoffen die we kennen. Deze fiche legt uit waarom, wat 'slecht' en 'goed' omspringen met de grondstof betekent. Goed bosbeheer moet ook economisch in orde zijn, en ervoor zorgen dat bossen op lange termijn blijven bestaan.

FICHE 6 MINDER GEKENDE HOUTSOORTEN

Tegenwoordig komen er naast bekende tropische houtsoorten ook 'minder gekende houtsoorten' op de markt voor. Deze fiche legt het hoe en waarom hierachter uit.

FICHE 7 VERANTWOORD HOUT, VERANTWOORD GEBRUIKEN

Naast het belang van hout uit duurzaam bosbeheer, is het zeker zo belangrijk om hout verantwoord te gebruiken. Deze fiche geeft een eerste aanzet met enkele voorbeelden.

FICHE 8 FSC PRODUCTEN HERKENNEN

Uitleg van 3 verschillende FSC labels en welke afgewerkte producten dragen deze. Zoek naar een gecertificeerde aannemer/leverancier (met CoCnr) om premies-subsidies te kunnen aanvragen.

FICHE 9 WAT KAN DE SCHOOL / DE LEERLING DOEN

Elke school kan minstens op een manier positief bijdragen aan een beter beheer van onze bossen wereldwijd. Deze fiche geeft alvast enkele suggesties van schoolprojecten en doelstellingen.

FICHE 10 WAT KAN DE LEERLING ZELF DOEN

Deze set van fiches wil een eerste aanzet zijn voor leerkrachten in het onderwijs, en hun een basispakket aan info aanreiken om in de lessen waar mogelijk aandacht te geven aan duurzaam bosbeheer, de noodzaak hiervan en de oplossing die het FSC-label biedt.

Naast dit basispakket bestaan nog enkele andere interessante tools:

***ALGEMENE FOLDER OVER FSC-AFFICHE/POSTER** (aan te vragen voor uitlening via info@fsc.be)

***DVD: bouwen met FSC hout -vakscholen** (aan te vragen voor uitlening via info@fsc.be)

***SPEL:**

'Dwarsbomen' is een nieuw educatief spel voor leerlingen van de derde graad hout, inclusief het zevende jaar. Het wil jongeren bewust maken van de problematiek rond (tropisch) hout en duurzaam bosbeheer. Het behandelt de afgelegde weg van het hout en wat er daar allemaal bij komt kijken (corruptie, illegale kap, milieu-effecten) met een link naar klimaatverandering. Dat het gebruik van hout op zich een goede en duurzame keuze is, vormt het uitgangspunt. Een begeleider speelt het spel op school met de jongeren. Het tweede deel van het traject besteedt aandacht aan de praktijk. Hierbij maken leerlingen een werkstuk, rekening houdend met uiteenlopende criteria voor duurzaamheid. Je vraagt het gratis aan via thibaut.joris@bosplus.be of 09/264 90 56.

***WEBSITES:**

-De boom in: (doelgroep: 1-2-3^E graad)

<http://www.deboomin.eu>

Op deze website vind je een leertraject voor het lager onderwijs over bomen en bos, in de klas, op school, in eigen buurt en in de wereld. Voor het ontwikkelen van de activiteiten baseerden zij hen op de verschillende leerplannen en de principes van Educatie voor Duurzame Ontwikkeling.

-Regenwoud: (doelgroep: 16-18 jaar) <http://www.regenwoud.com>

Educatieve website met info over alle aspecten van het regenwoud in Kameroen

-www.redeenwoud.be: al spelend bijleren voor alle leeftijden.

Je kan er een boom tekenen in ons virtuele woud met je PCmuis en zo ontdekken welk woud je gered hebt.

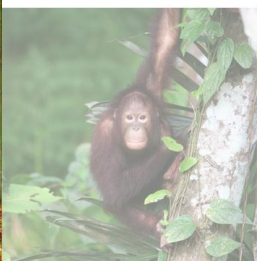
-www.fsc.be: Website van FSC België. Algemene info over FSC, nieuwsberichten, bedrijf in de kijker..

Je kan er ook nagaan hoeveel en welke Vlaamse bossen reeds zijn omgedoopt tot een FSC-bos.

-www.goedhoutproject.be: Website met reeds gerealiseerde FSC-projecten, met als doel mensen aan te tonen wat allemaal kan met gebruik van FSC-hout. Van gemeentelijke infrastructuren tot particuliere huizen. Inspiratie en aanzetten tot duurzaam houtgebruik voor de (ver-)bouwsector. (vakscholen)

-Onze Facebookpagina voor alle nieuwtjes: <http://www.facebook.com/FSCBelgium>

-You Tube kanaal van FSC internationaal met filmpjes: <http://www.youtube.com/user/FSCInternational>

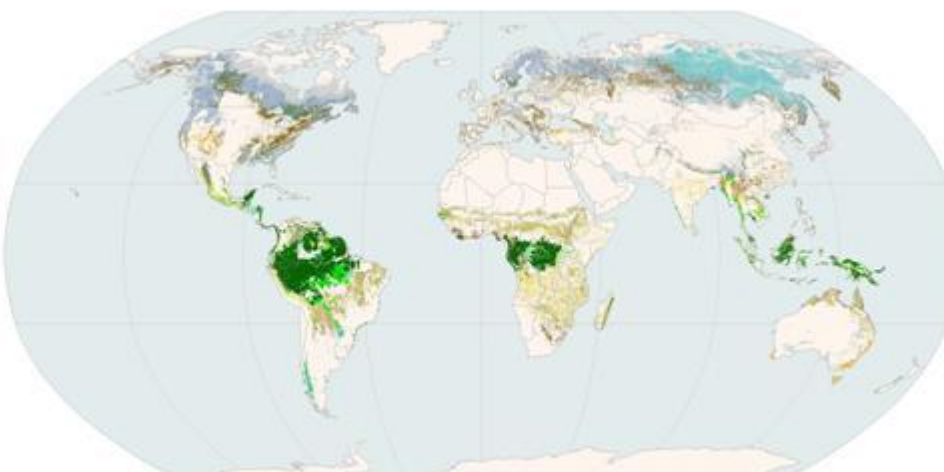
1-BELANGRIJKE BOSSEN

Het ene bos is het andere niet

Bossen vind je overal op de wereld (behalve op de polen), van in de tropische wouden tot in het koude hoge noorden. Uiteraard zien ze er heel anders uit de tropen, wanneer je ze vergelijkt met de bossen bij ons of in de koudere streken. Je kan bossen vinden vanaf de kusten (of zelfs net in de zee), tot op zeer grote hoogte in bergachtige streken. Ook hier zijn de verschillen opnieuw enorm. Wat ze wel allemaal gemeen hebben is dat ze van onschatbare waarden zijn, en belangrijk om 101 redenen (zie volgende pagina).

Grote bossen

Vandaag is ongeveer 30% van de aarde met bossen bedekt. Grote wouden vind je vooral in de tropen, met als grootste complex het Amazonebekken (Zuid-Amerika), dan het Congo-bekken (Afrika) en tot slot de wouden in Zuidoost-Azië. Ook buiten de tropen bestaan er nog grote wouden, bijvoorbeeld in Rusland of Canada

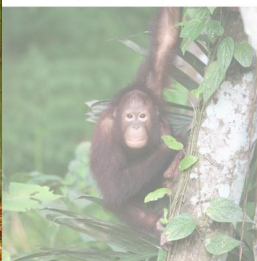

Bossen onder druk

Wist je dat onze streken lang geleden ook voor een zeer groot deel bebost waren? Ongeveer de helft van het wat ooit bos was is ondertussen al verdwenen. In de loop der eeuwen is de bosoppervlakte in Europa in vele landen sterk gedaald, waarbij dit gelukkig nu niet meer het geval is. In andere streken van de wereld verdwijnen bossen ook vandaag nog aan een razende vaart. Denk maar aan de ontbossing van tropische wouden. Maar ook in het hoge noorden, zoals in Rusland en Canada, staan bossen nog soms onder zware druk. Wist je dat de wereld jaarlijks een oppervlakte bos ongeveer 4 keer zo groot als België verliest?

Kan het niet anders?

Natuurlijk kan het anders ! Er is op zich niks mis met het gebruiken van bossen voor hout- of papierproductie, maar dit moet op je op een slimme en goede manier doen. Als we allemaal voorzichtig gebruik maken van de bossen wereldwijd, kunnen we ze ook behouden. Verantwoord bosbeheer is dus de boodschap !

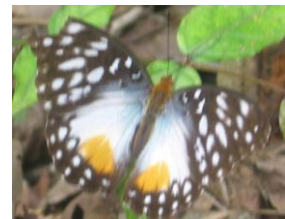
BELANG VAN BOS

Bossen zijn van onschatbaar belang, en dit om heel veel verschillende redenen:

Bossen als thuis voor planten en diersoorten

Bossen herbergen een schat aan leven, zowel dieren als planten. Geen enkel ander ecosysteem huisvest meer biodiversiteit dan in onze bossen.

Bossen van levensbelang voor miljoenen mensen

Honderden miljoenen mensen wonen in bossen of zijn er direct afhankelijk van. In tropische wouden leven vaak nog mensen op traditionele wijze in en mét hun bos. Het bos is niet enkel hun thuis, maar ook als het ware hun warenhuis, waar ze voeding, bouwmaterialen en water vinden.

Wereldwijd zijn ook vele mensen actief in de bosbouwsector, waardoor ze voor hun inkomen afhankelijk zijn van wat bossen voortbrengen. En tot slot vinden wellicht ook de meeste mensen hier het bos in hun buurt levensbelangrijk, om te spelen, te wandelen of tot rust te komen.

Bossen als beschermer van bodem, water, lucht en klimaat

Bossen houden water en grond vast en voorkomen zo erosie en woestijnvorming. Ook hebben bossen belangrijk effect op klimaat, en zorgen ze meer voor de zuivering van de lucht. Als opslagplaats van koolstof spelen bossen ook een belangrijke rol in de strijd tegen de klimaatopwarming. Groeiende bossen nemen zelfs extra koolstof op uit de atmosfeer.

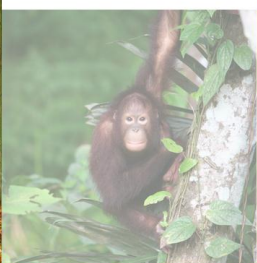

Bossen als fabriek van milieuvriendelijke grondstoffen

Wij gebruiken dagelijks producten die uit het bos komen, zoals hout, papier, voedsel en zelfs medicijnen. Bossen zijn de meest natuurlijke fabrieken die je kan indenken: ze produceren op een propere manier en kunnen dit blijven doen zonder ophouden.

Voor meer informatie over bossen wereldwijd, en helaas ook de bedreigingen kan je meer informatie vinden op het internet. Enkele aan te raden sites zijn: <http://www.fao.org/forestry/> en de sites van WWF en Greenpeace.

2-VERANTWOORD BOSBEHEER & HET FSC LABEL

Wat is 'duurzaam' of 'verantwoord' bosbeheer?

Verantwoord bosbeheer voldoet aan drie voorwaarden: het houdt rekening met het milieu, respecteert sociale aspecten (zoals de rechten van lokale gemeenschappen en bosarbeiders) en is economisch haalbaar. Maar hoe kan je nu weten wanneer je een hout- of papierproduct koopt dat dit product afkomstig is uit een verantwoord beheerd bos? Het FSC label op een product geeft deze garantie.

Wat is FSC?

FSC staat voor "Forest Stewardship Council" of "Raad voor Duurzaam Bosbeheer". Het is een internationale organisatie die streeft naar verantwoord bosbeheer wereldwijd. FSC wordt hierbij ondersteund door milieubewegingen, bosbeheerders, hout- en papierbedrijven, sociale organisaties enz. FSC zorgt voor de certificering van bossen volgens een aantal strikte criteria en voor het labelen van het hout dat uit deze bossen afkomstig is. FSC is dus ook een keurmerk. Het FSC-label op een product toont aan dat dit product uit een verantwoord beheerd bos afkomstig is.

Hoe werkt FSC?

FSC heeft algemene principes opgesteld voor verantwoord bosbeheer (zie kader). Deze gelden voor alle bostypes, zowel voor de bossen bij ons als voor de bossen in de tropen en in meer noordelijk gelegen gebieden. Wel worden ze steeds aan de plaatselijke situatie aangepast. Een boseigenaar die zijn bos wil laten certificeren, moet een controle laten uitvoeren door een onafhankelijk controleorganisme.

De 10 principes en criteria van FSC

- 1 Het bosbeheer respecteert alle nationale wetten, internationale verdragen en de FSC eisen
- 2 De eigendoms- en gebruiksrechten m.b.t. het bos zijn duidelijk gekend en wettelijk vastgelegd.
- 3 De wettelijke en gebruiksrechten van inheemse volkeren worden gerespecteerd.
- 4 Het bosbeheer verzekert het sociaal-economische welzijn van lokale gemeenschappen en bosarbeiders op lange termijn
- 5 Het bosbeheer maakt efficiënt gebruik van het bos en behoudt de productiviteit.
- 6 De ecologische functies en biodiversiteit worden beschermd.
- 7 Er is een bosbeheerplan met duidelijke doelstellingen en middelen.
- 8 Er vinden regelmatig evaluaties van het bosbeheer plaats.
- 9 Bossen met hoge beschermings-waarde moeten behouden worden
- 10 Plantages moeten een aanvulling vormen op natuurlijke bossen, en mogen deze niet vervangen.

Controle van bos tot schap

Om de geloofwaardigheid van het FSC-label te verzekeren, is een goede controle onontbeerlijk. Er moet natuurlijk eerst en vooral worden nagegaan of het bosbeheer wel voldoet aan de FSC-principes. Maar ook de hele handelsketen moet worden gecontroleerd. Elke schakel in de handelsketen ondergaat een audit, die moet garanderen dat FSC-gelabeld hout wel degelijk afkomstig is uit FSC-gecertificeerde bossen. Deze handelsketen wordt de Chain of Custody (CoC) genoemd. Het certificaat dat een bedrijf in de handelsketen na de audit (controle) behaalt, wordt het 'chain of custody'-certificaat genoemd.

Bos van oorsprong

Bosexploitant

Verwerking

Houthandel

Schrijnwerker

FSC gecertificeerd bosbeheer in de praktijk

- In waardevolle en kwetsbare bossen mag er niet gekapt worden, deze bossen moeten absoluut beschermd worden.
- Gekapte bomen worden niet ruw maar juist zo voorzichtig mogelijk uit het bos gehaald, om andere bomen niet te beschadigen. Na de kap krijgt een bos tientallen jaren de tijd om weer aan te groeien.
- Uiteraard wordt er niet meer gekapt dan wat er aangroeit in het bos.

➔ *Meer info: zie fiche 6 'FSC ECOLOGISCH'*

- Mensen die in de bossen wonen (bijvoorbeeld in de tropen) moeten gerespecteerd worden, en betrokken worden bij het bosbeheer. Naast wettelijke vastgelegde rechten, moeten ook hun gebruiksrechten op papier worden gezet, en uiteraard ook in de praktijk gerespecteerd worden.
- Mensen die in de bossen werken, hebben goede arbeidsomstandigheden. Tijdens het kappen dragen ze de nodige veiligheidskledij. Ook worden ze goed opgeleid en eerlijk en tijdig betaald.

➔ *Meer info: zie fiche 4 'FSC SOCIAAL'*

- Het bosbeheer moet ook kansen op tewerkstelling en een duurzame ontwikkeling bieden voor de lokale economie.
- Een deel van de baten van het bosbeheer moet ook terugvloeien naar het bos, het bosbeheer en de belanghebbenden in de omgeving.
- Bossen moeten ook in de toekomst productief zijn en blijvend inkomsten voortbrengen. Dit vergt onder andere een goede bosbeheersplanning, die ervoor zorgt dat bossen ook in de toekomst behouden blijven. Hierdoor kunnen mensen er ook blijvend wonen en werken en valt de houtproductie nooit stil.

➔ *Meer info: zie fiche 5 'FSC ECOMOGISCH'*

3-GOED BOSBEHEER, ECOLOGISCH VERANTWOORD

Bossen, een ecologische schatkamer ...

Dat er bomen in een bos staan is duidelijk. Meer een bos is uiteraard een pak meer dan enkel een verzameling bomen. Van alle ecosystemen ter wereld herbergen bossen de meeste biodiversiteit, zeker wanneer gekeken wordt naar de tropische wouden. Ook bossen in onze streken of in het hoge noorden vormen een thuishaven voor vele dier- en plantensoorten, waarvan vele bovendien enkel in of rond bossen voorkomen.

Fauna en flora

Verantwoord bosbeheer moet ervoor zorgen dat de bestaande fauna en flora behouden blijft op lange termijn. Een goede inventarisatie, zodat de bosbeheerder weet welke dieren en planten zoal voorkomen, is dan ook een eerste stap. Daarna moet nagedacht worden of en hoe het bosbeheer misschien een negatieve impact zou hebben op het voortbestaan van een soort. Wanneer dit het geval zou kunnen zijn, moeten de gepaste maatregelen genomen worden. Een mooi voorbeeld hiervan is dat de exploitatie rekening moet houden met nesten van broedende vogels, en deze zeker niet mag verstoren.

Waar water is, is leven

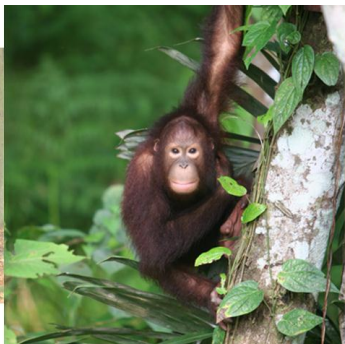
Waterpartijen zoals beken, rivieren of kleine poelen en plassen, herbergen vaak bijzondere dier- en plantensoorten, die vaak om diverse redenen extra kwetsbaar zijn. Eerst en vooral zijn deze natte en vochtige gebieden vaak beperkt in de ruimte, tot een strook rond de rivier, of een zeer kleine kikkerpoel in een lager deel van het bos. Bosexploitatie in dergelijke vochtige zones kan grote schade voortbrengen, aan het verloop van een beek of aan de bodem zelf. Wanneer een vochtige bodem bijvoorbeeld bereden zou worden door zware machines, is de schade niet te overzien. In een FSC-gecertificeerd bos moet hier dan ook de nodige aandacht en voorzorgsmaatregelen aan besteed worden. Zo mag men niet exploiteren in een brede zone rond waterlopen. Permanent vochtige zones, zoals poelen en moerassige gebieden mogen vaak ook niet geëxploiteerd worden.

Een ecosysteem: puzzel waar elk stukje telt

Net als een bij een puzzel is ook een ecosysteem niet meer compleet wanneer er een stukje ontbreekt. Het grote verschil is dat bij een ecosysteem de puzzelstukken zeer verschillend kunnen zijn, en soms misschien zelfs niet opvallen. De kunst van goed bosbeheer is om zo voorzichtig mogelijk met dit geheel om te springen, zodat het in al zijn pracht behouden kan blijven.

‘Ecologisch bosbeheer’, ook bij ons?

Hoewel in Vlaanderen niet meer zoveel bossen zijn, herbergen ze ook bij ons nog een schat aan leven. Vele dier- en plantensoorten zijn bovendien echt afhankelijk van deze bossen. Ook bij ons is het dus opletten dat de puzzel volledig blijft. Je kan alle FSC bossen uit België terugvinden op www.fsc.be onder boscertificatie.

Voorbeeld uit de praktijk: Aandacht voor gorilla's en olifanten

De firma Congolaise Industrielle des Bois (CIB), onderdeel van de Deense DLH groep, is een bosbouwbedrijf actief in de Republiek Congo, een buurland van de Democratische Republiek Congo (het voormalige Zaïre). Het bos dat ze beheren heeft een oppervlakte van 1,3 miljoen hectare, wat ongeveer een derde van de grootte van België is. Het woud heeft nog een onschatbare rijkdom aan fauna en flora, waaronder ook bosolifanten en de beroemde laaglandgorilla's. In het kader van hun FSC-certificering, die reeds behaald werd voor een deel van het bos, worden grote delen van het woud steeds onaangeroerd gelaten, om zo de aanwezige dieren de nodige rust te gunnen. In andere delen wordt wel gekapt, maar dan uiteraard op een voorzichtige wijze, waarbij de schade aan het bos tot het minimum beperkt is. Wanneer bovendien in een zone gekapt wordt, gaat het om slechts enkele bomen per hectare. Pas na 20 tot 30 jaar later komt men terug in dezelfde zone, waardoor het bos opnieuw alle rust en tijd krijgt om zich te herstellen.

Een dun, maar belangrijk laagje bodem ...

Een belangrijk aspect in een boscysteem is de cyclus van voedingsstoffen. Bomen en planten nemen voedingsstoffen op in hun groei, die opnieuw vrijkomen wanneer bijvoorbeeld vallende bladeren afvallen, of hout afbreekt (zie verder). Een deel van de rijkdom van een ecosysteem zit in de bodem. In de tropen gaat het vaak echter om een zeer dunne laag, waar nagenoeg alle voedingsstoffen in geconcentreerd zitten. Wanneer deze laag verdwijnt, door onverantwoord bosbeheer en erosie, kan het bos zich heel moeilijk herstellen. Bij verantwoord bosbeheer is het dus heel belangrijk om ook hier rekening mee te houden, door bijvoorbeeld niet te exploiteren op steile hellingen.

Dood hout brengt leven

Soms denkt men nog dat 'dood hout' een slechte zaak is voor het bos, en dat een proper bos, een gezond bos is. Het omgekeerde is waar.... Dood hout dat langzaam afbreekt geeft niet alleen bepaalde voedingsstoffen terug aan het ecosysteem. Het vormt ook een voedingsbodem voor verschillende organismen zoals zwammen of insecten, en zorgt zo voor een verrijking van het ecosysteem. Vaak raakt de 'natuurlijke' puzzel zo weer een beetje meer compleet.

4-GOED BOSBEHEER, SOCIAAL VERANTWOORD

Bossen en mensen

In vele regio's ter wereld is het lot van het bos en het lot van mensen onlosmakelijk met elkaar verbonden. In vele gevallen, en zeker in tropische regio's, gaat het bovendien vaak om de armste mensen in de samenleving. Wist je dat wereldwijd meer dan 1,2 miljard arme mensen direct of indirect afhankelijk zijn van het bos in hun voortbestaan?

In tropische wouden leven vaak nog mensen op een zeer traditionele manier in en met het bos. Van oudsher weten ze hoe te overleven in het bos, en gebruik te maken van wat het bos hen biedt, zonder dat dit het bos schade toebrengt. Het bos is voor hun wat de winkel voor ons is: ze halen er voedsel en drinkbaar water, ze vinden er bouwmaterialen en bescherming.

Ook in andere delen van de wereld zijn lokale bevolkingsgroepen op de een of andere manier afhankelijk van het bos in hun omgeving. Denk maar aan bevolkingsgroepen in het Hoge Noorden (Canada, Scandinavië en Rusland), die reeds sinds mensenheugenis nauw verbonden zijn aan 'hun' bossen. Ook bij ons hebben bossen echter een belangrijke sociaal-maatschappelijke rol (zie kader hieronder).

In een goed beheerd bos is het belangrijk dat er rekening gehouden wordt met bestaande noden, en met de rechten van de lokale bevolking. Belangrijk is dat het bosbeheer deze rechten, wettelijk vastgelegd of niet, erkent en respecteert. De lokale bevolking moet ook inspraak hebben in het bosbeheer, en moet mee profiteren van de opbrengsten.

'Sociaal bosbeheer', ook bij ons?

Natuurlijk ook bij ons. Er wonen misschien geen mensen meer in het bos bij ons, maar toch heeft het bos een heel belangrijke 'sociale' functie: **recreatie**. Vele mensen gaan graag naar het bos om te wandelen, te sporten, te fietsen, met het paard te rijden of zich te ontspannen. En uiteraard spelen kinderen ook graag in het bos. In een goed beheerd bos dien je rekening te houden met recreatieve noden, maar tegelijk ook eventuele schade en verstoring in de natuur te beperken.

Het bos als veilige werkplaats

Een ander aspect, wat zowel bij ons als elders belangrijk is, zijn de goede arbeidsomstandigheden in het bos. Mensen die in de bossen werken, hebben goede arbeidsomstandigheden nodig. Ze moeten beschermende kledij dragen wanneer nodig en ze moeten een goede opleiding krijgen, die bovendien regelmatig wordt opgefrist. En vanzelfsprekend hebben ze een goed salaris dat tijdig wordt uitbetaald.

VOORBEELDEN UIT DE FSC PRAKTIJK ...

Rendieren welkom

De cultuur van de Sami in het noorden van Scandinavië staat onder druk. Deze inheemse bevolkingsgroep heeft grote kuddes rendieren voor de melk, het vlees en de huiden. Het grootste deel van het jaar bevinden de kuddes zich op graslanden, maar in de winter bedekt sneeuw en ijs het gras. Tijdens die wintermaanden voeden de rendieren zich met korstmossen die op de grond groeien of aan bomen hangen. Het recht dat de kuddes in de bossen mogen zijn, is eeuwenoud, maar vele boscijgenaren houden er niet van, door de schade die de bossen volgens hen oplopen. Ze houden de rendieren tegen. In FSC-gecertificeerde bossen zijn de Sami met hun rendieren welkom, waardoor hun traditionele cultuur behouden blijft. Het bosbeheer in FSC-bossen houdt dus rekening met hun rechten en noden, en betreft hen ook bij de planning van het beheer.

Feira's afscheid van de armoede

Voor de een is een mooi stukje ongerepte natuur een paradijs op aarde, voor de ander betekent dat het hebben van een baan. Als je het aan Feira Joao uit Mozambique vraagt, dan is het paradijs daar waar die twee zaken samenkomen. Feira heeft honger en oorlog aan den lijve ondervonden. Tijdens de burgeroorlog verbleef hij als vluchteling in het grensgebied met Malawi waar hij droomde over een toekomst met een mooie baan en vrede in het land. Dat was toen. Nu werkt hij samen met 170 anderen in een aantal FSC-bosbouwprojecten in Mozambique. Feira Joao is van mening dat het werken met FSC de directe weg is om aan de armoede te ontsnappen. "Vroeger was het moeilijk om iets te doen voor de bossen en voor onszelf" zegt hij. Met de projecten. "Met de projecten krijgen de mensen in de regio ook hun hoop en toekomstdromen terug, maar dat is niet alles" vertelt hij verder. "Het geld dat de bossen opbrengen, wordt ook gebruikt om scholen te bouwen en om wegen en spoorwegen aan te leggen." Op die manier zijn het niet alleen de mensen die in de bosbouw werken die baat hebben bij de projecten in de regio. FSC zorgt er namelijk ook voor dat een deel van de winst geïnvesteerd wordt in de lokale omgeving. Op die manier biedt FSC een duurzame oplossing voor zowel natuur als lokale samenleving.

Duurzaam bosbeheer als draagvlak van een duurzame samenleving

Verantwoord bosbeheer in de tropen kan een duurzaam alternatief bieden voor de lokale samenleving. Precious Woods, een Zwitserse groep onder andere actief in Brazilië, geeft alvast het goede voorbeeld. Binnen hun bosgebied wordt aan duurzaam bosbeheer volgens de FSC-principes gedaan, waardoor het bos blijft bestaan. Vooral aan sommige grenzen van hun concessie is het effect duidelijk, als je ziet dat aan de andere kant van de grens er geen bos meer te bespeuren is. Bij het bosbeheer wordt er alles aan gedaan om de bestaande fauna en flora in het bos te beschermen, maar ook op sociaal vlak gebeurt er veel. Het bedrijf stelt een groot aantal mensen uit de lokale samenleving tewerk, in het bos of in de bijhorende zagerij, waardoor een groot aantal gezinnen een beter inkomen krijgen. Bij de houtverwerking worden de overschotten hout, die niet geschikt zijn voor de export, omgevormd tot producten die op de binnenlandse markt wel hun weg vinden. Met het zaagafval wordt bovendien ook via verbranding elektriciteit gemaakt, die niet enkel de zagerij maar ook het naburige dorp van stroom voorziet.

5-GOED BOSBEHEER, ECONOMISCH VERANTWOORD

Bossen: de meest natuurlijke fabriek

Bossen zijn de meest unieke fabrieken ter wereld: water en lucht zijn ruwweg de belangrijkste bestanddelen, waarmee bomen de prachtige grondstof die hout is maken. Vervuilen is de productie niet, in tegenstelling. Bij deze aangroei wordt zuurstof vrijgegeven. Bovendien kunnen bossen blijvend produceren, en zijn ze als het ware onuitputtelijk. Voorwaarde hierbij is wel dat er voorzichtig en verantwoord mee omgegaan wordt.

Al sinds de mens op aarde verscheen hebben we bossen gebruikt. De bomen leverden niet enkel een schuilplaats en in bepaalde gevallen voedsel, maar gaven ook hout waarmee de mens zich kon verwarmen en kon bouwen. Vandaag spelen bossen een belangrijke rol in de economie als leverancier van een van de meest natuurvriendelijke grondstoffen voor de hout- en papiersector. Deze sectoren stellen wereldwijd een zeer groot aantal mensen te werk, zowel direct in de bosbouwsector als indirect in de verwerkende industrie.

De industrie vernietigt ?

Vaak hebben we het beeld dat bosexploitatie de oorzaak is voor de vernietiging van het bos. Dit is waar en niet waar. Helaas is de houtkap in vele delen van de wereld inderdaad één van de oorzaken voor de teloorgang van het bos. Echter, niet het gebruiken van het bos op zich is slecht, wel de manier waarop indien dit op onverantwoorde en destructieve wijze gebeurt.

Naar een duurzame economie ...

Door op een verantwoorde manier aan bosbeheer te doen, kunnen we toch beschikken over hout, terwijl we hiermee het bossysteem in stand houden én voordelen bieden op sociaal-economisch vlak. Dit laatste omvat zowel kansen op tewerkstelling als kansen voor een duurzame ontwikkeling van de lokale economie, niet ten koste van het bos, maar met het bos.

(Tropisch) Hout is niet fout !

In de jaren '80 wilden milieuorganisaties de vernietiging van tropische wouden tegengaan. Hiervoor riepen ze op tot een boycot van tropisch hout. Men redeneerde dat wanneer de vraag naar tropisch hout zou dalen, men de bossen niet meer ging kappen. Helaas bleek het omgekeerde waar: als een tropisch woud geen economische waarde heeft als bos en producent van hout, dan wordt het nog interessanter om het bos volledig te vervangen door een activiteit (zoals landbouw of veeteelt) die wel geld opbrengt ...

Via FSC certificering kan nu het omgekeerde gebeuren: doordat steeds meer mensen voor tropisch hout met het FSC-label kiezen, wordt het voor bosbeheerders interessant om hun bos goed te beheren, en zo FSC-hout aan te kunnen bieden. Een duidelijke stimulans voor verantwoord bosbeheer en bosbehoud !

Economische vereisten in FSC bosbeheer

Een FSC-gecertificeerd bos mag opbrengen, moet zelfs opbrengen: het bosbeheer moet ervoor zorgen dat het bos nu opbrengt, maar evengoed volgend jaar of over 150 jaar ! Belangrijk hierbij is dat de bosbeheerder beschikt over een bosbeheersplan, waarin hij vooropstelt hoe hij het bos zal beheren op korte en lange termijn.

De opbrengsten van het bosbeheer moeten op een correcte manier aangewend worden. Zo moet er opnieuw geïnvesteerd worden in het bos waar nodig, en moeten er ook baten zijn voor de lokale samenleving en directe omgeving. Het bosbeheer moet bijdrage in een verantwoorde ontwikkeling in de regio, zowel op sociaal vlak als wat de lokale economie betreft.

Het bos moet ook een veilige werkplek zijn, waar arbeiders op een gezonde manier hun job kunnen uitoefenen. Waar nodig moeten ze hiervoor de nodige training krijgen, en de juiste veiligheidskledij ter beschikking krijgen. Deze jobs moeten ook toegankelijk zijn voor mensen uit de lokale samenleving en moeten op een correcte manier verloond worden.

‘Economisch bosfunctie’, ook bij ons?

Natuurlijk ook bij ons Ook onze bossen produceren hout, wat geoogst en verwerkt wordt. Ook in België werken vele mensen in het bos, zowel als bosbeheerder als bosexploitant. Belangrijk is dat de mensen in het bos op een veilige manier kunnen werken. Het zagen en vellen van bomen is immers een risicovol beroep, waarvoor je zowel over de juiste technieken als over de juiste beschermingsmaatregelen moet beschikken.

Het hout uit onze bossen wordt onder meer door de lokale industrie verwerkt tot hoogwaardige houtproducten, die ook buiten België verkocht worden. Het gebruik van lokaal gekweekt hout is uiteraard een belangrijke troef voor onze houtsector.

FSC in de praktijk: FSC geeft het bos (en haar beheerders) waarde

Toen Carlos 15 werd, leerde zijn broer hem een kettingzaag te gebruiken. Zo kon hij met het omzagen van bomen geld verdienen voor zijn familie. Via zijn broer raakte hij betrokken bij een lokale bosbouwgroep, die hout verkocht uit hun geboortedorp. Toen de verkoop daalde, verliet zijn broer maar Carlos bleef. Het probleem was dat ze slechte prijzen kregen voor hun hout, wat nog verstrekt werd door illegale houtkap. Het zag er heel somber uit, tot ze opeens hulp kregen van een Deense milieuorganisatie. Zij hielpen hun bij het verkrijgen van de FSC-certificering en bij het vinden van geïnteresseerde houtkopers. Nu ziet alles er anders uit - zowel voor Carlos' groep als voor het bos. Ze krijgen betere prijzen voor hun hout, ook voor de minder bekende houtsoorten. Hierdoor is het bos voor Carlos nog in waarde gestegen. Ze hebben nu een duidelijke grens aangegeven rond hun bos en houden roofbouw en illegale houthakkers buiten de deur. Carlos heeft nu geld genoeg voor een stenen huis en hij kan zijn dochter naar school laten gaan. Er is nog veel illegale houtkap in Honduras, maar dit verhaal bewijst dat men echt dingen positief kan veranderen - zowel voor de natuur als voor de mens.

6-MINDER GEKENDE HOUTSOORTEN

Wie zijn ze ? Waarom ? En hoe ze leren kennen ?

Tropische bossen: boomsoorten bij de vleet

Tropische bossen herbergen een schat aan dier- en plantensoorten. Hetzelfde wat boomsoorten betreft. In sommige tropische wouden kan je per hectare zelfs meer dan 200 verschillende boomsoorten terugvinden !

Slechts één boom per hectare !?

Door de grote verscheidenheid aan boomsoorten staan commercieel interessante boomsoorten vaak sterk verspreid over het bos, met bijvoorbeeld maar enkele kaprijpe bomen per hectare. Soms wordt er dan ook slechts één of een beperkt aantal bomen per hectare gekapt in een tropische bosexploitatie. Wanneer dit op een verantwoorde manier gebeurt, zonder zware schade aan te richten, zal het bos zich hiervan mettertijd herstellen. Wanneer men dan na 30 jaar (of meer) terugkomt, is het bos weer vrij gelijkaardig aan het bos voor de kap.

Bos voor & na de kap

Commerciële houtsoorten, overexploitatie en uitputting

Traditioneel worden vaak slechts enkele houtsoorten commercieel gebruikt, omwille van hun goede en gekende eigenschappen, of omdat ze relatief veel voorkomen. Helaas is deze voorkeur voor welbepaalde houtsoorten bij slecht doordacht bosbeheer een drama voor het bos. De houtkap richt zich dan enkel op de gewenste houtsoorten, die te veel en te vlug gekapt worden, en hierdoor vlug uitgeput geraken. Bovendien wordt vaak niet zo nauw omgekeken naar de schade die men aan het bos en andere bomen aanricht. Vaak wordt zo de deur opengezet naar het geleidelijk (of snel) verdwijnen alle bomen (en dus van het bos).

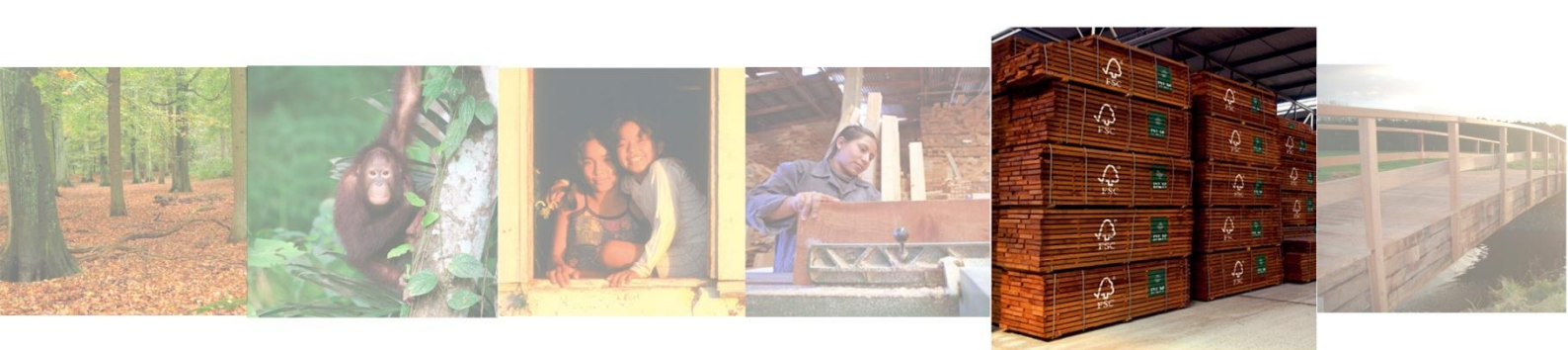
De laatste jaren zien we dat 'commercieel gekende houtsoorten' zoals afrormosia, meranti, bangkirai of teak steeds schaarser worden, en dat het vaak vrij slecht gaat met de bossen van herkomst.

Hout is niet fout, mits verantwoord bosbeheer

Houtgebruik, en ook het gebruik van tropisch hout, is zeker niet fout. Hout is immers hét ecologische product bij uitstek. Op voorwaarde dat het uit een verantwoord beheer bos komt uiteraard.

Duurzaam bosbeheer kan ook een motor zijn voor een duurzame economie en ontwikkeling, ook in de tropen, zonder dat dit ten koste moet gaan van het bos.

Meer info: zie fiche 'FSC SOCIAAL & FSC ECONOMISCH'

Waarom komen 'minder gekende houtsoorten' nu op de markt?

Een eerste reden waarom 'minder gekende houtsoorten' op de markt komen heeft te maken met de geleidelijke afname van de meer traditioneel gekende houtsoorten in volume (of in beschikbare kwaliteit). Wanneer deze houtsoorten uitgeput geraken, gaat men automatisch over op andere.

'Goed bosbeheer' kan echter ook een belangrijke reden zijn. Verantwoord bosbeheer in de tropen betekent ook dat men anders met het bos moet omgaan. Hierbij moet men doordacht leren omgaan met de mogelijkheden die het bos biedt, en niet enkel blindelings aandacht hebben voor wat de markt vraagt... .

In plaats van het beheer te focussen op slechts enkele houtsoorten, is het beter voor het bos om zich naar meerdere houtsoorten te richten. Dit lijkt misschien vreemd, maar is toch niet zo onlogisch:

- Indien meer houtsoorten in aanmerking komen, heeft men voor eenzelfde volume hout minder bosoppervlakte nodig. Hierdoor kan de zone waarin men kapt aanzienlijk verkleind worden, waardoor de verstoring in het bos ook beter verspreid is in plaats en tijd.
- De impact van goed gepland bosbeheer op het bos verschilt niet zoveel wanneer men iets meer bomen per hectare uit het bos haalt, zolang men dit op voorzichtige en verantwoorde wijze doet.
-

Leer ze kennen ! Leer ze gebruiken !

Deze 'minder gekende houtsoorten' worden uiteraard ook niet lukraak uitgekozen, maar geselecteerd op basis van hun voorkomen, eigenschappen en gebruikstoepassingen. Het gaat dus wel degelijk over goede en geschikte houtsoorten, die vaak een waardig alternatief kunnen zijn voor de gekende houtsoorten in tal van toepassingen.

Nadat deze 'minder gekende houtsoorten' het bos verlaten, komen ze uiteraard ook op de markt terecht. En hier moet men ze ook leren gebruiken... en leren appreciëren en dit hoe vroeger, hoe beter.

Vaak zijn deze houtsoorten vooral bij ons minder gekend, maar reeds goed gekend in hun streek van herkomst. Bovendien blijven deze nieuwere houtsoorten ook bij ons niet lang ongekend. Er was immers ook een tijd dat een houtsoort zoals meranti bij ons een nobele onbekende was.

Voor meer informatie over inhoud-kostprijs en begeleidend folder van het kistje: info@fsc.be

Praktische technische fiches per houtsoort: zie www.woodforum.be

7-VERANTWOORD HOUT VERANTWOORD GEBRUIKEN

Wat is verantwoord houtgebruik (duurzaam houtgebruik) ?

Hout is vanuit technisch oogpunt en milieu- en gezondheidsoverwegingen een uitstekend bouw materiaal, dat al eeuwenlang zijn deugdelijkheid bewezen heeft. Verantwoord houtgebruik omvat twee belangrijke componenten:

1. Het hout moet afkomstig zijn uit verantwoord bosbeheer (hout met het FSC label).
2. Het hout moet op een verstandige, verantwoorde manier gebruikt worden. Deze fiche wil alvast kort op dit aspect inzoomen. Voor meer informatie in detail verwijzen we u door naar andere bronnen.

De juiste houtsoort voor de juiste toepassing

Iedere houtsoort heeft bepaalde technische aspecten en eigenschappen (zoals natuurlijke duurzaamheid, sterkte, elasticiteit, gewicht, hardheid,...). Belangrijk is dat men voor een welbepaalde toepassing de juiste houtsoort kiest, en omgekeerd dat men niet koppig vasthoudt aan één houtsoort per toepassing, maar ook andere gelijkwaardige houtsoorten leert gebruiken (verwijzing naar de fiche LKS).

De juiste afmetingen ?

Aandacht voor de juiste afmetingen kan enerzijds een houtbesparend effect hebben. Soms wordt er in een ontwerp meer hout gebruikt dan strikt nodig is (bijvoorbeeld op basis van sterkteberekening). Probeer overgedimensioneerd hout te vermijden, zoals bijvoorbeeld te zware palen, zonder uiteraard bepaalde aspecten (zoals veiligheid) uit het oog te verliezen. Bijkomend pluspunt is dat minder hout ook minder kosten betekent. Anderzijds kan door meer flexibiliteit rond de gevraagde afmetingen het gebruik van (FSC gelabeld) hout vaak vereenvoudigen. Zo kan een terras evengoed gelegd worden met planken die niet de standaardbreedte hebben. En waarom zou men lange latten aankopen, wanneer men ze toch in stukken zaagt voor een welbepaalde toepassing. Door minder strenge eisen voorop te stellen, groeien de mogelijkheden voor het efficiënte gebruik van hout, omdat zo ook kleinere secties en afmetingen een geschikte toepassing kunnen vinden.

Duurzaamheid en verduurzaming

Elke houtsoort kan ingedeeld worden in een duurzaamheidsklasse (of bij variatie in enkele), volgens zijn weerstand tegen aantastingen (door schimmels, ...). Deze duurzaamheidsklasse is ten dele bepalend voor de geschiktheid in een welbepaalde toepassing en de levensduur van het hout in de toepassing. Indien hout vaak blootgesteld staat aan grond, grondwater of bodem, is een hogere duurzaamheidsklasse vereist (I en II). Er bestaan diverse technieken om hout te verduurzamen, met een grote variatie op vlak van 'milieuvriendelijkheid':

- Best is om hout te kiezen volgens zijn natuurlijke duurzaamheid, en verduurzaming te vermijden. Voor elke toepassing zijn er voldoende houtsoorten die niet-verduurzaamd gebruikt kunnen worden.
- Bijkomend kan men vaak door 'slim te ontwerpen' de risico's op vocht en schimmel reduceren, waardoor een de nodige duurzaamheid van het gebruikte hout gereduceerd kan worden.
- Wanneer toch gekozen wordt voor verduurzaamd hout is een 'thermische verduurzaming' misschien te verkiezen. Minpunt op ecologisch vlak is de grote hoeveelheid energie die verbruikt tijdens de productie.
- Bij chemische verduurzaming zit men natuurlijk met chemische componenten, die vaak milieubelastend zijn (tijdens productie, levensduur of na gebruik). Uiteraard is dit alles sterk afhankelijk van de gebruikte chemicaliën en de vakkundigheid.

Recupereer waar mogelijk

Wanneer men werkt met hout, heeft men ook houtafval van diverse vorm. Probeer dit zeker bij te houden, en waar mogelijk te hergebruiken. Voor grotere stukken hout kan misschien een andere toepassing gevonden worden binnen de school of het bedrijf. Kleinere fracties (tot zagemeel) kunnen ook gebruikt worden voor de productie van hoogwaardige producten (zoals plaatmaterialen) of gebruikt worden voor bio-energie.

Hoe kan je uit een tropische boom tot 180 meubels, kunst- en gebruiksvoorwerpen maken?

Door er slim en verstandig mee om te springen, en voor elk stuk een leuke toepassing te zoeken natuurlijk !. Via een project wilde WWF Bolivia het verantwoord gebruik van tropisch hout in de kijker zetten. Uit een enkele boom uit een FSC-gecertificeerd bos werden tal van voorwerpen gemaakt. (Meer info: Google op 'WWF Arbol Bolivia')

Hierbij werd niet enkel het hout gebruikt, maar ook creatief omgesprongen met bijvoorbeeld de schors en de vruchten. Men slaagde er zo in om 180 verschillende voorwerpen uit die ene boom te halen ...

Creatief ontwerpen

Steeds meer technieken duiken op, waarbij hout op een slimme manier gebruik wordt, rekening houdende met bovenstaande aspecten. Alvast hier enkele voorbeelden:

Combinatie-ramen: de vereiste duurzaamheid van horizontale en verticale stukken hout in raamprofielen is verschillend. Door hier rekening mee te houden kan men voor minder kwetsbare stukken dus gebruik maken van een minder duurzame houtsoort. De andere stukken hout, waarvoor de duurzaamheid hoger moet zijn, worden dan weer in een kwalitatief betere houtsoort gemaakt. RoVu-ramen zijn misschien het meest gekende voorbeeld, met Robinia voor de meer kwetsbare delen, en vurenhout voor de minder kwetsbare delen.

Vingerlassen: dankzij de techniek van vingerlassen kan men stevige verbindingen maken met houtcomponenten. Belangrijk hierbij is dat dit ook toestaat om van kleinere houtfragmenten (die anders misschien niet gebruikt werden) toch een hoogwaardig houtproduct kan maken. Op de markt zijn al diverse voorbeelden bekend, oa voor de fabricatie van ramen, meubelpanelen en tal van andere toepassingen.

Gelamelleerd hout: bij gelamelleerd hout worden verschillende houtcomponenten op elkaar verlijmd tot een stevig geheel. Ook hier kunnen kleinere secties gebruikt en gevaloriseerd worden tot hoogwaardige componenten. Bijkomende voordelen hierbij is dat men hierdoor ook grotere overspanningen in hout kan realiseren en dat de techniek het krimp- en zwelgedrag van hout kan tegengaan.

➔ Bovenstaande voorbeelden zijn slechts een greep uit de mogelijkheden ...

8-FSC PRODUCTEN HERKENNEN ?

Kant-en-klare producten herken je uiteraard aan het FSC-label:

Er bestaan 3 soorten FSC-labels:

- **FSC 100%:** dit label geeft aan dat het volledige product afkomstig is uit verantwoord bosbeheer
- **FSC Recycled:** dit label geeft aan dat het volledige product vervaardigd is uit recyclagemateriaal.
- **FSC Mix:** dit label identificeert FSC-producten die afkomstig zijn uit gemengde producties, waarbij onder andere FSC-grondstoffen en gerecycleerd materiaal gebruikt kunnen worden.

Op de labels staat altijd het logo, en vermelding naar de website van FSC Internationaal
 Hierbij staat ook steeds een licentiecode (FSC C000000) bij vermeld vanwaar het product komt.
 Deze code kan je steeds controleren en natrekken op de databank: www.fsc-info.org. (alsook CoC-codes)

Bij aankoop van hout of andere **niet-afgewerkte producten** bij bijvoorbeeld een houthandel is het belangrijk dat je enkel FSC-producten aankoopt bij een **FSC-gecertificeerde firma**. Dergelijke firma's beschikken over hun eigen certificaatcodes (CoC-nummer dwz hun nummer in de FSC handelsketen) Bij verkoop van FSC-producten moet je deze code duidelijk terugvinden op hun offerte en factuur.

Ook moet hun **factuur** duidelijk vermelden welke producten het FSC zijn en welke niet. Het FSC CoC nummer van de aannemer, schrijnwerker staan er steeds vermeld en geven zo de garantie terug. Enkel zo kan u in bepaalde gemeenten en steden recht hebben op **premies en subsidies** bij het gebruik van FSC-hout bij het bouwen of verbouwen. (bvb. voor houten FSC ramen, of gevelbekleding,..)

De lijst van premie schenkende gemeenten kan je terugvinden op www.fsc.be onder de rubriek Wat kan u doen? -particulieren. U kan ook met ons contact opnemen, of informeren bij de milieudienst van uw gemeente of stad.

WELKE PRODUCTEN BESTAAN ER MET EEN FSC-LABEL ?

Het aantal soorten hout dat reeds beschikbaar is met het FSC-label is reeds ruim, en blijft trouwens verder toenemen. Echter, niet alle houtsoorten zijn reeds (vlot) ter beschikking met het FSC-label.

De meeste alledaagse houttoepassingen en houtproducten daarentegen kan je reeds vrij vlot vinden. Probeer hierbij dan ook open te staan voor het gebruik van minder gekende, maar geschikte houtsoorten.

Ook papierproducten zijn reeds zeer goed beschikbaar met het FSC label, gaande van onbedrukt papier voor printers, tot schrijfblokken, agenda's en noem maar op. Ook zijn er steeds meer drukkerijen die professioneel drukwerk op FSC papier met een FSC label kunnen afleveren.

OP ZOEK NAAR FSC PRODUCTEN?

Neem zeker een kijkje op onze online leveranciersgids, www.ikzoekfsc.be , waar je gericht kan zoeken naar FSC-producten en hun leveranciers in je buurt.

9-WAT KAN DE SCHOOL DOEN ?

Aandacht geven ...

Eerst en vooral kan men op school aandacht geven aan het belang van goed bosbeheer en in het specifiek aan het FSC –label. Dit kan door het mee op te nemen in de lessen, of er op een andere manier bij binnenschoolse activiteiten aandacht aan te schenken. Tot slot kan men, mits de nodige inspiratie, met het FSC-label iets aanvangen op schoolfeesten en opendeurdagen ...

School maakt FSC-nestkastjes

Een technische school uit Hoogstraten maakte uit FSC-hout nestkastjes, die verkocht werden tijdens een schoolfeest. Hiermee werden naast de leerlingen ook hun ouders gesensibiliseerd !

© Foto Hoogstraten

School maakt FSC ligzetel

Zes enthousiaste eindejaars studenten houttechnieken aan het Atheneum Merelbeke maakte een design houten FSC ligzetel in Accoya. Duurzaamheid ligt hen goed!

© Foto Atheneum Merelbeke

... en voorbeeld geven !

Een school kan echter zelf ook het goede voorbeeld geven, door zelf ook voor hout- en papierproducten met het FSC-label te kiezen:

- **Kies voor FSC-hout op school:**

Worden er werken uitgevoerd op school of bijvoorbeeld klassen ingericht worden, kijk dan zeker waar er houtproducten gebruikt worden, vraag achter en kies voor producten met het FSC-label.

- Probeer FSC-hout te gebruiken in praktijklessen rond houtbewerking.

- **Kies voor verantwoord papiergebruik op school:**

Wees spaarzaam en probeer nodeloos papierverbruik te verhinderen. Kies voor papier met een zo hoog mogelijke inhoud recyclagevezels en/of papier met het FSC-label.

- Verzamel gebruikt papier voor de oud-papier-opgaling

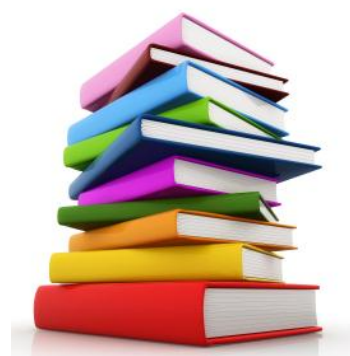

10-WAT KAN DE LEERLING ZELF DOEN ?

Zelf kiezen voor FSC-producten ...

Iedereen kan kiezen voor producten met het FSC-label, ook leerlingen !

Koop FSC-gecertificeerde potloden, kies boeken en agenda's gedrukt op FSC papier en schrijf op FSC-gelabeld en/of gerecycleerd blocknotes en schriften.

... en ouders, familie en vrienden ook overtuigen !

Leerlingen kunnen hun ouders, familie en vrienden aanspreken over het belang van het FSC-label, en hun aanzetten op ook een juiste keuze te maken bij het aankopen van hout- en papierproducten. Zoek en vind het logo!

FSC acties te volgen....

Je kan ons ook volgen via facebook

<http://www.facebook.com/FSCBelgium>

www.red-een-woud.be

Ontdek de FSC bossen en wouden wereldwijd en teken je boom op in ons virtueel FSC-woud!